

BELEDİYE REİSİ KEÇECİ HAFIZ MEHMET EMİN EFENDİ’NİN HATIRALARI IŞIĞINDA BALIKESİR KONGRELERİNDEKİ FAALİYETLERİ

Sebahattin ŞİMŞİR*

ÖZET

Keçeci Hâfız Mehmed Emin Efendi’nin Hatıraları, Balıkesir ve çevresinde gelişen askerî olayları bütün ayrıntıları ile gün ışığına çıkardığı için oldukça önemlidir. Misâk-ı Millî uğrunda herhangi bir emir beklemeden yiğit Balıkesirlilerin gerçekleştirdiği toplantılardan, cephede göğüs göğse yapılan savaşa kadar her türlü fedakârlıkta bulunmuş olduğunu da kayıt altına almış önemli yazılı şahitlerdendir. Onun hatıraları, başta Kazım Özalp ve Hacim Muhittin Çarıklı gibi konu ile ilgili hatıralarını yazanların, muhtemel eksikliklerini ortadan kaldırmakta ve onların yayınlanan hatıralarını tamamlar niteliktedir. Çerkez Ethem’in Hatıraları’nda üstü kapalı olarak geçen konuların ise, ayrıntılarını Keçeci Hâfız Mehmed Emin Efendi’nin Hatıralarında ayrıntılı olarak bulmak mümkündür. Bizim kanaatimizce, Misâk-ı Millî ile başlayan istiklal savaşı sürecinin, daha iyi anlaşılıp, değerlendirilebilmesi için, o dönemlerden kalanların yazdığı başta hatıralar olmak üzere her tür vesikanın isim, yöre ve unvana bakılmaksızın hepsinin bilim aleminin hizmetine sunulması gerekmektedir.

Şüphesiz Balıkesir Millî Mücadele’nin sembol şehirlerinin başında gelmektedir. Hatta, Batı Anadolu Kuvâ-yi Milliyesi’nin merkezi olarak da ifade edebiliriz. Ankara Hükümeti ve Düzenli Ordu oluşturuluncaya kadar, istiklâlimiz için büyük çalışmalar bu yörede gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Yöre pek çok millî kahraman çıkarmıştır. Ve bunlar her türlü övgüyü ve taltifi hak etmektedir. Bu güzide şehrimizin Kuvâ-yi Milliye kahramanlarının örnek hayat

*Prof. Dr., Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, ssimsir@balikesir.edu.tr

hikâyeleri ve çalışmaları da, ayrı ayrı ele alınıp, belki müstakil olmasa da toplu halde yayınlanmalıdır.

Duyarlı bir yerel yönetici ve cephede Kuvâ-yi Milliye'nin fedakâr bir neferi olarak Belediye Reisi Keçeci Hâfız Mehmed Emin Efendi'nin Hatıraları hem o günün şartlarını hem de verilen mücadelenin büyüklüğünün anlaşılmasını sağlayacak ayrıntılar içermektedir. Bundan dolayı biz, bu çalışmada adı Balıkesir yöresinde gerçekleşen kongreleri ele alacağımız gibi, istiklal savaşındaki durumunu da ortaya koymaya çalışacağız. Yine zaman zaman tartışma konusu olan Erzurum ve Sivas kongrelerine yönelik olarak, bazı art niyetli kişiler tarafından Balıkesir kongrelerinin muhalif ve Millî Mücadele karşıtı olduğuna dair söylemlerin de gerçeği yansıtmadığını, yine hatıralara dayanarak ortaya koymaya gayret edeceğiz.

Bu sempozyum vesilesi ile belki Balıkesir Kongrelerini ve Hafız Mehmet Emin Efendinin faaliyetlerini ortaya koyarak unutulmakta olan bir kahramanı ve mücadele arkadaşlarını da zikretme şanı bulmuş olacağız.

Anahtar Kelimeler: Balıkesir, Kongre, Alaca Mescit, Belediye Reisi, Millî Mücadele.

BALIKESİR CONGRESS ACTIVITIES IN THE LIGHT OF MAYOR KEÇECİ HAFİZ MEHMET EMİN EFENDİ'S MEMOIRS

ABSTRACT

Memoirs of Keçeci Hafız Mehmet Efendi are very important because they reveal all the military occurrences that happened around Balıkesir with all the details. They are one of the important written witnesses which have recorded that all the brave citizens of Balıkesir sacrificed for the meetings and for the war in the fronts for the Turkish National Pact. His memoirs eliminate the shortcomings of the writers such as Kazım Özalp and Hacim Muhittin Carıklı and complement their memories. In the Memoirs of Keçeci Hâfız Mehmed Emin Efendi, it is possible to find the details of the subjects that were implicitly covered in the Memoirs of Çerkez Ethem. In order to better understand and evaluate the process of the War of Independence, which started with the Turkish National Pact, it is necessary to submit to the service of the world of science, regardless of the name, region and title, of all kinds of documents written by those who remain from those periods.

Balıkesir is undoubtedly one of the symbol cities of the War of Independence. We can even refer to it as the center of the Western Anatolian Kuva-yi Milliye (National Forces). Until the Government of Ankara and the establishment of a regular army, great efforts for our independence were tried to be made in this region. The region has made many national heroes and it deserves all the praise and reward. The example life stories and works of the heroes of the Kuvâ-yi Milliye of this eminent city should be handled separately and perhaps published separately.

Memories of the Mayor Keçeci Hâfız Mehmed Emin Efendi, who is a sensitive local administrator and a devotee of the Kuvâ-yi Milliye on the front, contain details that will enable us to understand the conditions of that day and the magnitude of the given struggle. Therefore, in the light of the memories mentioned in this study, we will look at the congresses held in Balıkesir region and try to reveal the situation during the War of Independence. Again, for the Erzurum and Sivas congresses, which are the subject of controversy from time to time, we will try to put forward that some discourses do not reflect the truth about the fact that Balıkesir congresses are oppositional and against the National Struggle.

On the occasion of this symposium, we will remember and remind the activities of Balıkesir Congresses and Hafız Mehmet Emin Efendi, a hero who is about to be forgotten, and his friends who fought for the same cause.

Keywords: Balıkesir, Congress, Alaca Mescit, Mayor, War of Independence.

GİRİŞ

Mondros Mütarekesi imzalanınca Türk ve Türkiye düşmanları nerede ise bayram etmişlerdir. Anadolu'da yıllardır yan yana yaşadığımız Rum ve Ermeniler de Türk – Müslüman halkın varlığını tehdit etmeye başlamışlardır. Savaş içinde başlayan Ermenilerin düşmanca tutumları, mütareke sonrasında daha da artmış, Türklerin oturdukları toprakları da talep eder hale gelmişlerdir. Batı Anadolu, Trakya ve Doğu Karadeniz'de yaşayan Türkler komşuları Rumlardan korkar hale gelmişlerdir. İşte bu şartlar altında yabancı ihtirasların hedef aldığı yörelerin halkı, kendi kaderine sahip çıkmaya başlamışlar, cemiyetler kurup teşkilatlanmış, mitingler tertip etmiş ve silahlı direnişe geçmişlerdir.¹

Bu şartlar altında Türk milleti savaş sonunda kendisine yapılan haksızlıkları kabul etmemiştir. Batı Anadolu'da Balıkesir, Misak-ı Milli'nin önemli kalelerinden biri haline gelmiştir. Bu kutsal amaca doğru Balıkesirliler büyük katkı sağlamışlar ve Milli Mücadele'nin pek çok sembol ismi bu şehirden çıktığı gibi, hedefe ulaşmak için bir dizi kongreler de tertiplemişlerdir. Batı Anadolu ve vatanın kurtarılmasını amaç edinen üç emekli subay, eski mutasarrıflar, aydınlar, belediye reisleri, vilayet meclis üyeleri, müftüler vb. isimler Erzurum Kongresi'nden sadece üç gün sonra, Balıkesir Kongresi'ni toplamışlardır.²

Mondros Ateşkes antlaşmasından kısa bir süre sonra Anadolu'da işgallerin başlaması ile birlikte, Batı Anadolu'ya yönelik Yunan politikasına en büyük tepkilerden biri, Balıkesir'den gelmiştir. Hasan Basri Çantay'ın *Ses* gazetesindeki yazıları yanında, Balıkesir Belediye Reisi ve Ticaret Odası Başkanı Keçeci Hafız Mehmet Emin Efendi'nin de içinde bulunduğu bir grup vatansever, 15 Mart 1919 tarihinde İzmir'e gitmek üzere yola çıkmıştır. Hatta, kendi ifadesi ile Hasan Basri Bey bir müddet kaçak yaşamıştır.³ Heyet, İzmir'e 23 Kasım 1918 tarihinde faaliyetlerine başlayan İzmir Müdafı-yı Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti'nin, Yunan taleplerinin yersiz e mesnetsiz olduğunu yönünde yaptığı çalışmalar yanında Cemiyetin 17 Mart 1919 tarihinde gerçekleştirilmesi planlanan Büyük Kongresine katılmak üzere gitmiştir. Kongreye

¹ Tuncer Baykara, **Türk İnkılâp Tarihi ve Atatürk İlkeleri**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2006, s. 92.

² Şerafettin Turan, "Kurtuluş Savaşı'nda Kongreler", **Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Semineri Seminare Sunulan Bildiriler**, TTK Yayını, Ankara, 1975, s. 152.

³ Hasan Basri Çantay, **Kara Günler ve İbret Levhaları**, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul, 1964, s. 7.

300'ü aşkın delege katıldığı gibi, kongre başkanlığına cemiyetin İzmir Başkanı Hacı Hasan Paşa getirildiği gibi, Başkan vekilliklerinden birine de Balıkesir Belediye Başkanı Hafız Mehmet Emin getirilmiştir.⁴

İzmir'in işgal edildiği haberi Balıkesir'e 16 Mayıs 1919 günü öğleden sonra ulaşmıştır. Öğle saatlerinde Belediyeye gelen Reis Keçeci Hafız Mehmet Emin Efendi, Redd-i İlhak İmzası ile gönderilen ve posta dağıtıcısının getirmiş olduğu İzmir'in işgalini haber veren telgrafı okur okumaz bir belediye çavuşuna "Git! Bütün arkadaşları ve tesadüf ettiğin memleket eşrafını çağır!"⁵ diye emretmiştir. Bu emir bütün Balıkesir'i ayağa kaldırmaya yetmiştir. Hemen Belediye meclis üyeleri, eşraf, durum muhasebesi yapmak üzere belediyede bir toplantı düzenlemişlerdir. Burada bir salon toplantısı yapılmasına karar verilmiştir. Toplantıya siyasi düşünce farkı gözetilmeden şehir ileri gelenleriyle Rum ve Ermeni cemaatlerinin ileri gelenlerinin de davet edilmesine karar verilmiştir. Mehmed Vehbi Beyin başkanlık edeceği toplantının, Saat Kulesi dibinde bulunan Okuma Yurdu salonunda yapılması kararlaştırılmıştır. Balıkesirlilerin büyük çoğunluğu toplantıya koşmuştur. Neticede, protesto telgraflarının çekilmesi kararı ortaya çıkınca, bir sessizlik ortaya çıkmış ve protesto ile neticeye ulaşamayacağını tahmin eden Balıkesir esnafından Leblebici Raşit "Bu iş protesto ile olmaz, bunun cevabı namlunun ucundadır" diye haykırmıştır.⁶

Balıkesirliler daha sonra 18 Mayıs Pazar günü Alacamescit'te kalabalık bir halk kitlesinin katılımı ile toplantı yapmışlar ve Yunan işgalini tanımama kararı almışlardır. Bu toplantıda seçilen 41 kişi ile de, -ki bunlardan biri de Keçeci Hafız Mehmet Emin Bey'dir- Balıkesir Redd-i İlhak Cemiyetini kurmuşlardır.⁷

Redd-i İlhak Cemiyetinin Yürütme Kurulu üyelerinin her biri Millî Mücadele'de etkin bir şekilde görev aldığı gibi, Balıkesir'i de her platformda en iyi şekilde temsil etmişler, nitekim daha sonra toplanacak Balıkesir

⁴ Zeki Arıkan, *Mütareke ve İşgal Dönemi İzmir Basını (30 Ekim 1918 – 8 Eylül 1922)*, ATAM Yayını, Ankara, 1989, s. 62-64.

⁵ Ayhan Aydın, "İzmir'in İşgali Sırasında Balıkesir", Millî Mücadelede Balıkesir, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını, İstanbul, 1986, s. 34-35.

⁶ Mücteba İlgürel, Millî Mücadelede Balıkesir Kongreleri, ATAM Yayını, İstanbul, 1999, s. 62-64.

⁷ Mücteba İlgürel, "Balıkesir Kongreleri", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C V., İstanbul, 1992, s. 15.

Kongrelerinde de büyük çoğunluğu görev almıştır.⁸ Batı Anadolu'da Balıkesir Kongrelerinin ön plana çıkmasında, Balıkesir'in coğrafi konumunun elverişli olması, direnişten yana olan aydınların Balıkesir'de toplanması, 14. Kolordu Kumandanlığı'nın şehre taşınması gibi sebepler etkili olmuştur. Ancak, Balıkesir'de başlayan millî hareketin Anadolu'nun diğer bölgelerinden daha farklı ve daha teşkilatlı olduğu da bir gerçektir. Bunun en büyük sebebi ise, Balıkesir'de aydınların önderliğinde bir gönül hareketi olarak istiklal mücadelesinin başlamış olmasıdır.⁹

Hacim Muhiddin (Çarıklı) Bey'in sürüklemiş olduğu ve tümen komutanı Kazım (Özalp) Bey'in desteklemiş olduğu bu hareket geniş alanları etkisi altına almıştır. Her ne kadar I. ve II. Balıkesir Kongreleri yerel özelliklere sahip ise de nispeten sivil teşkilatlanmayı başlatmışlardır. III. IV. ve V. Balıkesir Kongreleri ise, daha ziyade Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğinde yürütülen millî harekete bağlanma eğiliminin belirginleştiği, bölgesel nitelikli bir içeriğe sahip olmuşlardır.¹⁰

Balıkesir Kongrelerini düzenleyenler arasında yer alanların çoğu, düşmana karşı silahlı mücadelenin içinde yer almışlardır.¹¹

Keçeci Hâfız Mehmed Emin Efendi'nin Hayatı (1879 – 1935)

Keçeci Hâfız Mehmed Emin Efendi 1879 yılında Balıkesir'de doğmuştur. Babası Hacı Ahmed Ağa'dır. İlköğrenimine mahalle mektebinde başlamış, orada hafızlığa çalışmıştır. Dayısı Hafız Ramazan Efendi'den özel dersler de almış, küçük yaşta hafız olmuştur. On iki yaşında babasını kaybetmiştir.¹²

Babası Ahmed Ağa'nın ilk sanatı ayakkabıcılıktır. Bilindiği üzere XIX. yüzyılda ithal ayakkabıların Türk piyasasını işgal etmesiyle, yerli üreticilerin çoğu mücadele edemeyip, meslek değiştirmek zorunda kalmışlardır. Muhtemelen Ahmed Ağa da bu sebeple kendi sanatını terk etmiş ve meyve

⁸ Ahmet Aydın Bolak, "Balıkesir'de Kuvâ-yi Milliye Çalışmaları (Balıkesir Hey'et-i Merkeziyesi)", Millî Mücadelede Balıkesir, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1986, s. 65.; Turgut Çarıklı, **Babam Hacim Mühittin Çarıklı**, (Yayına hazırlayan: Y. Hakan Erdem), Boğaziçi Üniversitesi Yayını, İstanbul, 2005, s. 52.

⁹ Mediha Akarslan, "Millî Mücadele Döneminde Balıkesir'de Kamuoyunun Oluşması ve Heyet-i Merkeziye Karar Defteri", **Atatürk Yolu**, V/17 Ocak 1996, Ankara, s. 5.

¹⁰ ---, **Anadolu ve Rumel,'de Gerçekleştirilen Ulusal ve Yerel Kongreler ve Kongre Kentleri Bibliyografyası**, Ankara, TBMM Yayını, C 3, s. 31.

¹¹ İbrahim Ethem Akıncı, **Demirci Akıncıları**, TTK Yayını, Ankara, 1978, s. 4.

¹² Kerim Kani, "Keçeci Hafız Mehmed Emin Efendi", **Kaynak**, S 37, 1936, s. 10.

satıcılığına başlamıştır. XIX. yüzyıl Türk halkının iktisadî sıkıntılar ile boğuştuğu bir devirdir. Bu yüzden olsa gerek, Ahmed Ağa meyve satıcılığında da başarılı olamamıştır. Bu kez de Balıkesir’de Keten Hanı’nı tutup, kahvecilik yapmaya başlamıştır. Sonraları bu işi de bırakıp, Balıkesir’in ünlü aşçısı He-kim’in yanında çalışmaya başlamıştır¹³. Ahmed Ağa ailesinin geçimini sağlamak için pek çok iş değiştirmek zorunda kalmıştır. Zaten XIX. yüzyıl meslek-lerin babadan oğula nakledilmesi geleneğinin de ortadan kalktığı bir dönemdir. Dolayısıyla oğlunu Balıkesir’in ünlü sanatlarından biri olan Keçe yapımına yönlendirmiştir.

Daha sonraları ailenin “Keçeci” diye anılması da Hafız Mehmed Emin Efendi’nin, küçük yaşta Hacı Ali Usta denilen keçeci ustasının yanında, bu mesleği öğrenmek için çalışmaya başlamasıyla olmuştur. İki yıl çıraklık yaptıktan sonra, 16 yaşında ticaret hayatına atılmış, yumak ve yün ticaretine başlamıştır. Yün ve keçe ticaretinden iyi kâr etmiş, önce Hacı İsmail sonraları da Madon Salih ile ortak olmuştur. Keçeci Hafız Mehmed Emin Efendi bir taraftan kendi sanatı keçeciliği sürdürmüş, bir taraftan da Madon Salih ile zahirecilik, yün ve yapağı toptancılığı yapmıştır¹⁴. İşlerini daha da büyüten Hafız Mehmed Emin Efendi, Şark Kumpanyası için Balıkesir ve çevresinden yün ve yapağı toplamaya başlamıştır. Böylece kısa zamanda Balıkesir’in önemli tüccarlarından biri haline gelmiştir. Afyon ticaretinin iyi gelir getirmesi sebebiyle, I. Dünya Savaşı başlarında büyük miktarda afyon satın almış ama savaşın etkisi ile fiyatlar düşünce, ihracat azalmış ve çok büyük zarar etmiştir. Üzüntüsünden kısmî felç geçirmiştir¹⁵.

Keçeci Hafız Mehmed Emin Efendi mütareke döneminde Balıkesir Belediye Reisi ve Ticaret Odası Başkanlığı’nda bulunmuştur¹⁶.

İzmir’in işgalini bildiren telgrafın 16 Mayıs 1919’da öğleden önce Belediye’ye gelmesiyle, durumdan haberdar olmuşlardır¹⁷. Belediye Başkanı Keçeci Hafız Mehmed Emin Efendi, Maarif Müdürü Sabri Bey ve Kocabyık

¹³ Kerim Kani, a.g.m., s.11.

¹⁴ İlker Kayhan, **Keçeci Mehmet Hafız Efendi ve Soma Cephesi**, Balıkesir, 2004, (Basılmamış Lisans Tezi), s. 2.

¹⁵ İlker Kayhan, **a.g.t.**, s. 3.

¹⁶ Hasan Basri Çantay, **a.g.e.**, s. 7.

¹⁷ Telgraf “Belediye Riyasetine, Türk İzmir 15 Mayıs sabahından itibaren Düvel-i İtilâfiye müsaadesiyle Yunanlılar tarafından işgal olunacaktır. Bu işgal ve ilhakı reddediniz. Mitingler tertip ederek keyfiyeti düvel-i muazzama nezdinde protesto ediniz. Silâhla müdâfaanın esaslarını hazırlayarak vatan ordusuna ilhak ediniz.” Redd-i İlhak.

Mehmed Bey ile Belediye'de telgrafi okumuşlardır¹⁸. Keçeci Hafız Mehmed Emin Efendi'nin daveti ile Belediye Meclisi, halktan da katlımlar ile uzun görüşmeler yapılmıştır. Akşam Okuma Yurdu'nda toplanma kararı alınmıştır. Karesi milletvekili Vehbi Bey başkanlığında yapılan toplantıda protesto telgrafları çekilmesine karar verilmiştir. Belediye Başkanı Keçeci Hafız Mehmed Emin Efendi'nin içinde bulunmuş olduğu, Mehmed Vehbi, Abdülgafur Hoca, Ahmed Vehbi, Sabri Abdullah, Hulusi Beylerden meydana gelen heyet Belediye'de toplanmış ve protesto telgrafını hazırlamışlardır.

Balıkesir'de İzmir'in işgalinin ardından 19 Mayıs 1919'da yapılan toplantının neticesinde, 41 kişi seçilmiş, onlar da Hey'et-i Merkeziye'yi oluşturmuşlardır. Bu heyet, 24-25 Haziran 1919'dan 27 Haziran 1920'ye kadar yapmış olduğu toplantılarda 101 karar almıştır. Bu kararlardan birisi de Anzavur Harekâtı'na karşı Kuvve-i Takibiye'nin oluşturulmasıdır. Onun başına da Belediye reisi Keçeci Hâfız Mehmed Emin Bey'i geçirmişlerdir¹⁹. Balıkesir'de Keçeci Hafız Emin Bey kumandasında millî bir süvarî müfrezesi kurulmuştur²⁰.

Keçeci Hâfız Mehmed Emin Efendi, 1935 yılında vefat etmiş, mezarı Balıkesir Başçeşme Mezarlığı'ndadır.

Balıkesir Belediye reisi olarak Keçeci Hafız Mehmed Emin Efendi, Misak-ı Millî kararlarını uygulamak üzere Balıkesir'de oluşan hareketin lider kadrosunun en önemli isimlerinden biri olduğu gibi, millî direnişi de örgütleyen önemli şahsiyetlerdendir. Balıkesir'de yerel idarenin başında olan bir isim olarak dikkat çekici çalışmalara imza atmıştır. Balıkesir'de pek çok vatansever ve aydını bir araya getirmesi neticesinde Balıkesir Batı Anadolu'nun Millî Mücadele merkezi haline gelmiştir.

Mehmet Emin Efendi, Balıkesir'in hem itibarlı tüccarlarından biri olması hem de belediye reisi olarak bulunması sebebiyle, tarih kendisini tarihi sürecin ön saflarında yer almasını sağlamıştır. Kendisinin özü sözü bir, mert, cömert, gözü pek, korkusuz kişiliği gibi özellikleri Kuva-yı Milliye devrinde Balıkesir'de faaliyette bulunanlar arasında O'nu lider konumuna yükseltmiştir. Yine

¹⁸ Fevzi Hatipoğlu, "Hâtrât", **Balıkesir Postası**, 22 Mart 1945; Mediha Akarslan, a.g.m., s. 3'ten naklen.

¹⁹ Ahmed Aydın Bolak, a.g.e., s. 54, 63.

²⁰ Uluğ İğdemir, **Biga Ayaklanması ve Anzavur Olayları (Günlük Anılar)**, Ankara, TTK Yay., 1989, s. 99.

cephede birliklerini yönetirken göstermiş olduğu tavır, insiyatifi ele alışı son derece zeki olması yanında pratik bir zekaya da sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Hafız Mehmed Efendi, şüphesiz bu dönemdeki faaliyetlerini az da olsa, toplam 19 sayfa, yazarak bizlere bırakmıştır. Hatıratı, Balıkesir Kuva-yı Milliye müzesinde bulunmaktadır. Onun hatıralarından bahsedenler olmakla birlikte²¹ tarafımızdan yayınlanıncaya kadar²² da pek dikkat çekmemiştir.

Keçeci Hafız Mehmed Emin Efendi ve Balıkesir'deki Durum

Keçeci Hâfız Mehmed Efendi'nin Kuvâ-yi Milliye devri birlikte kongreler toplayıp, kararlar aldıkları ve silahlı direnişe karar verdiği arkadaşlarından bir kısmı daha sonra milletvekili olmuşlardır. O, hatıralarını bu milletvekili olan arkadaşlarına²³ hem kendisinin içinde bulunduğu silahlı mücâdeleyi özetleyen hem de bu mücâdelede yer alıp da gerekli değeri görmeyenleri hatırlatan bir dille kaleme almıştır. Hatıraların mektup şeklinde yazılıp Milletvekili arkadaşlarına 20 Eylül sene (1)337 (20 Eylül 1921) tarihinde kaleme alınıp bitirildiği anlaşılmaktadır. Özellikle Ankara Hükümeti'nin kurulmasından sonra gerek merkezde gerekse taşrada görev verilen insanların titizlikle seçilmesinin altını çizmiştir. Mühim görevleri hak etmeyen ve bazı kişisel zafiyet sahibi olan kişilerin bu kutsal harekete zarar vereceğini dile getirmek suretiyle, etkili makamlarda bulunan arkadaşlarının dikkatini çekmeye çalışmıştır. Türk Devleti'nin yükselmesinin sorumlu hareket edilmesi ile olacağıın bilincindedir. Bu sebeple kendisi duyarlı bir vatandaş anlayışı ile hareket etmiştir. Onun satırlarında, hem bu devir insanın ruh dünyasını tanımak hem de bu cephede yürütülen sivil direniş hareketinin ayrıntılarını bulmak mümkündür.

Balıkesir Kongrelerine katılarak Heyet-i Merkezi Üyesi seçilmiş, Kongre'de alınan tarihi kararlara o da imza atmıştır. Ayvalık'ın Yunanlılar tarafından işgalinden itibaren de önemli sorumluluklar almıştır. Damat Ferit Hükümeti'nin Sivas Kongresi sırasında Balıkesir'den istediği heyette görev almıştır. İstanbul'a giden Heyette, Keçeci Hafız Mehmed Emin Bey, Hulusi

²¹ Zekeriya Özdemir, **Balıkesir Bölgesi'nde Millî Mücadele Hareketleri**, Ankara, 1997, s. 105-106.

²² Sebahattin Şimşir, "Balıkesir'in Misak-ı Millî Kahramanlarından İhmal Edilmiş Bir İsim: Belediye Reisi Keçeci Hafız Mehmed Emin Efendi ve Hatıraları", **Yeni Türkiye**, S 93, Ocak – Şubat 2017, s. 1389-1405.

²³ "Ankarda Son Millet Meclisi Azâ-yı Kirâmından Karesi Mebusu Vehbi Abdulgaffur Basri İbrahim Beylere", **Keçeci Hâfız Mehmed Efendi Hatıratı**, s. 1.

Bey ve Vasıf Beyler bulunmuşlardır²⁴. Hatta, İçişleri Bakanı Adil Bey ile görüşmüştür. Görüşmeler sırasında Anadolu birliğini sarsacak teklifleri reddetmiş, Kuvâ-yi Milliye'ye yardımcı olmayan bir hükümete şiddetle karşı olduklarını dile getirmiştir. Görüşmenin ertesi günü Damad Ferit Paşa hükümeti istifa etmiş olduğu için, yeni kurulan hükümet üyeleriyle de temasa geçilmiş, cepheler için yardım sözü alınmıştır²⁵.

İstanbul dönüşünde İzmir'in işgâlini kınayan miting heyetinde Keçeci Hafız Mehmed Emin Efendi de görev almıştır. 28.11.1919 tarihinde düzenlenen miting sonucunda işgali ve Yunan zulmünü kınayan bir beyanname hazırlanmıştır²⁶.

Belediye Reisi Keçeci Hâfız Mehmed Emin Efendi'nin İzmir'in İşgali haberini almasını ve bunu müteakip yaptıklarını şöyle yazmaktadır: "... *Yunan İzmir'e ayak basar basmaz ilk telgraftı bendeniz aldım. Zât-ı âliniz gibi vatan perverlere haber verdim. Ve lâzım gelen teşebbüsâneye başladım. Bunları yazmağa hiç lüzûm yoksa da o günleri hatırınıza getirmekdir. Yusuf Paşa Hazretleri Balıkesir'e teşrif edince hemen yanına giderek icâb eden istirahâtden sonra, gece Alaca Mescide teşriflerini (gelmelerini) rica eyledim. Ve söz aldım. Hemen işe yarayacak eşrafi mescid-i şerife davet eyledim. Bir gün değil birkaç günler hatta bir gün Mutasarrıf Hilmi Beyefendi dahi orada Yusuf İzzet Paşa Hazretleri lâzım gelen nesâhiyi yaptıktan sonra bir gün bendeniz hemen söz alarak icâb eden sözleri söyledikten sonra kendim dahi malen ve bedenen her türlü fedâkârlıktan çekinmeyeceğimi ve ailem, kerimem dahi ber-vech olarak bir kaçır yüz lira verecekleri(ni) ifâde eyledim. Ve hemen işe var kuvveti pâzuyeye vererek bihakkın başlamasını söyledim²⁷.*"

Mehmed Emin Efendi'nin Anzavur ile Mücadelesi

Anzavur'un Balıkesir'i ele geçirmesi, Yunanlılar ile ilişki kurmalarına imkân sağlayacağı için Kazım Özalp tarafından tehlikeli görülmüştür. Anzavur'a karşı Balıkesir'de, Kazım Özalp'in emri altında büyük bir güç toplanmıştır. Mustafa Kemal Paşa da ona destek vermiştir. Salihli cephesinden Ethem'in kumandasında süvari ve piyadeden kurulu iki bin mevcutlu bir müfreze, Demirci Mehmed Efe, Aydın cephesinden Danişmentli İsmail Efe

²⁴ Kâzım Özalp, a.g.e., s. 60.

²⁵ Kâzım Özalp, a.g.e., s. 60.

²⁶ Kâzım Özalp, a.g.e., s. 77.

²⁷ Keçeci Hâfız Mehmed Efendi Hatıratı, s. 1.

kumandasında 600 zeybek toplanmıştır. Akhisar cephesinden Millî Alay Kumandanı Hafız Hüseyin Bey kumandasında millî kuvvetler 14. Süvari Alayı'nın büyük bir kısmı, Soma Cephesinden Salâhaddin Efendi kumandasında kuvvetli bir müfreze, İvrindi ve Ayvalık bölgesinden de önemli kuvvetler gelmiştir. Bütün kuvvetler Balıkesir'de toplanmış, ayrıca Balıkesir'den de Keçeci Hafız Emin Bey kumandasında millî bir süvari müfrezesi kurulmuştur. Binbaşı Salim Bey kumandasındaki nizamiye kuvveti de buna katılmıştır. Eskişehir, Bilecik ve Bursa'dan da yardımcı millî kuvvetler destek vermişlerdir. Bu hareket süresince Ali Fuat Paşa Ankara'dan Bursa'ya gelmiştir²⁸.

Belediye Reisi Hâfız Mehmed Emin Efendi Hatıralarında Balıkesir'de bir dizi toplantılar yapıp, kararlar alınmasını özetledikten sonra, kendinin bizzat içinde bulunduğu Anzavur'a karşı verilen mücadeleyi hatıralarında²⁹ kendi bakış açısıyla ayrıntılı olarak anlatmaktadır. Anzavur'a karşı Balıkesir'de 15 yaşından büyükler askere çağrıldığı gibi, yaşlı genç, hatta sakatlar yanında hanımlar da bu mücadeleye katılmak istemiştir.³⁰

Anzavur harekâtına Kuvâ-yi Takibiye Kumandanı olarak katılan Belediye Reisi Keçeci Hâfız Mehmed Emin Efendi'nin verdiği 13 Haziran 1920 tarihli rapora istinaden Heyet-i Merkeziye 92 numaralı kararını almıştır. Bu karara göre Keçeci'nin maiyetinden Anzavur hareketına katılan kişilerden Arnavud Aslan, Nuri Çavuş, Nafiz, Hasan Çavuş, İbrahim Çavuş, Kâmil, Abdullah, Bayram oğlu Mehmed, Eyüp Çavuş, Keçeci İbrahim ve Laz Kara Hüseyinzâde İbrahim'e birer takdimnâme ve 15'er lira mükâfat verilmiştir³¹.

Redd-i İlhak Cemiyetinin Kurulması ve Balıkesir Kongrelerinde Hafız Mehmed Efendi

İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edildiği haberinden sonra, şehir ileri gelenleri ilk olarak okuma yurdunda toplanmışlardır. Toplantı sonunda muhtelif mahfillere protesto telgraflarının çekilmesine karar verilmekle birlikte, her tür eğilimin olması dolayısı ile silahlı direniş ve manda meselesi de tartışılmıştır. Okuma yurdu toplantısından sonra, Balıkesirlilerin Alacamescit'te gerçekleştirdikleri toplantı ise, tarihe altın harflerle yazılan kongreler sürecine geçişi başlattığı gibi 41 kurucudan oluşan Redd-i İlhak Cemiyeti'nin

²⁸ Uluğ İğdemir, *a.g.e.*, s. 99.

²⁹ Keçeci Hafız Mehmet Efendi Hatıratı, s. 1-9.

³⁰ Kazım Özalp, *a.g.e.*, s. 65.

³¹ Ahmet Aydın Bolak, *a.g.e.*, s.105-106.

kurulmasını da sağlamıştır. Keçecizade Hafız Mehmet Emin Bey de Redd-i İlhak Cemiyetinin kurucuları arasında yer almıştır. Seçilen bu kişiler aynı zamanda daha sonra toplanacak olan Balıkesir kongrelerinin de delegeleri olacaklardır.³² Bu teşkilat, Balıkesir'in yurtsever ve idealist eşraf ve aydınları tarafından kurulmuştur.³³

Keçecizade Hafız Mehmed Emin Bey beş arkadaşı ile birlikte İstanbul'a gönderilmiş ve burada Damat Ferit Paşa tarafından kabul edilmişlerdir. Ancak, Sadrazam, "Hükümet'in mütareke ahkâmı ve mümessillerinin kontrolü dolayısıyla bir şey yapmaya ve yardım etmeye kudretinin" olmadığını bildirince, Dahiliye Nazırı Ali Kemal Bey ile görüşmüşler ve benzer cevaplar almışlardır.³⁴

Redd-i İlhak Cemiyeti üyelerinin çabaları sürerken Yunan kuvvetlerinin ilerlemeye devam etmeleri üzerine 28 Haziran 1919 tarihinde 1. Balıkesir Kongresi çalışmalarına başlamış ve bu çalışmalar 13 Temmuz 1919 tarihine kadar devam etmiştir.

Birinci Balıkesir kongresinde alınan kararlara baktığımızda;

Kongre millîdir;

Kongrenin maksat ve gayesi: vatani kurtarmaktır;

Kongre Türkiye'nin işgalini reddetmek yerine hareket-i milliye-yi başlattığını ilan etmiştir;

Kongre, Devlet teşkilatına muvazi teşkilatın kurulmasını kararlaştırdığı için merkez Balıkesir'de de bu devleti idare edecek bir Heyet-i Merkeziye teşkil ve vazifelerini tespit ederek ve bu heyetin intihabını yaparak millî meclis vazifesi görmüştür.

Kongre, harp kararı vermiş ve cephele teşkil edip kumandanlar, zabitan ve efradın maaşat ve ikramiyelerin miktarını tespit selahiyetini Heyeti Merkeziyeye tevdi etmiştir.

Kongre, Yunan işgalindeki İzmir'e zahire ihracını men etmiştir.

³² M. Vehbi Bolak, "Kuva-yi Milliye Hareketi Nasıl Doğdu? Nasıl Büyüdü ve Kuva-yi Milliyeciler Nasıl Çalıştı", Millî Mücadele'de Balıkesir, TDAV Yayını, İstanbul, 1990, s. 165-170.

³³ Turgut Çarıklı, Yayınlayan Y. Hakan Erdem, **Babam Hacim Muhittin Çarıklı Bir Kuva-yi Milliyecinin Yaşam Öyküsü**, Boğaziçi Üniversitesi Yayını, İstanbul, 2005, s. 52.

³⁴ M. Vehbi Bolak, a.g.m., s. 171.

Kongre, millî kuvvetlere hüviyet verilmesini ve bu vesikada alınan eşya ve paranın kaydedilmesini şart koşmuştur.

Kongre, Yunanlılar ile hiçbir surette müzakere edilmemesini münasip görmüş ve ilan etmiştir.

Kongre, vatan vazifesine davet ettiklerinden icabet etmeyenlerin anayurttan ihraç edilip mümkün olursa Yunan tarafına gönderilmesine karar vererek bu kararını ilan etmiştir.

Kongre, İngiltere, Amerika, Fransa, İtalya siyasi mümessillerine de tebliğat ifasına karar vermiştir.³⁵

İkinci Balıkesir Kongresi 26 – 30 Temmuz 1919 tarihlerinde gerçekleşmiştir. Kongrenin toplanma gerekçesi Hacim Muhittin Bey’in³⁶ ifadesi ile, “Balıkesir’de Yunan tecavüzatına karşı, müdafaa ve mücadeleat-ı tevhid ve tespit etmek” amacıyla toplanmıştır. Hafız Mehmet Emin Efendi’de kongre delegeleri arasındaki yerini almıştır.

Bu kongrede, o güne kadar kullanılmakta olan “Balıkesir Redd-i İlhak Heyeti Milliyesi” adının dar kaldığı düşüncesi ile ismini “Harekât-ı Millîye Red-i İlhak Heyet-i Merkeziyesi” şeklinde düzeltiltiği gibi bunu da kongre kararı olarak belirtmiştir. Kongrenin diğer dikkat çekici maddeleri arasında ise;

Kongre, Anadolu’dan Yunanlıları tard etmeye azmetmiştir.

Kongrenin maksadı ve gayesi istihlas-ı vatandır.

Kongrenin hitamında, kongrenin ne maksatla teşekkül ettiği hakkında Hakipay-i Şahane’ye, Makam-ı Sadaret’e ve itilaf mümessili siyasilerine birer ariza-yı telgrafiye yazılması takarrür etmiştir.³⁷

İkinci Balıkesir kongresinin dikkat çeken bir önemli yönü de, Balıkesir, Saruhan ve yakın çevresinde gerek idari mali ve gerekse askerî bakımdan son derece etkili bir örgütlenmeye gitmiş ve adeta yerel bir hükümet gibi görev yapmıştır. Kongre delegelerinin çoğunluğunun eşraftan olması hasebiyle,

³⁵ Fuat Özer, **Millî Mücadele’de Balıkesir**, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul, 1998, s. 63; Ahmet Aydın Bolak, “Alaşehir Kongresinin 66. Yıldönümü Vesilesiyle Millî Mücadelede Balıkesir Kongreleri ile İlgili Kısa Tebliğ”, **Millî Mücadelede Balıkesir**, İstanbul, TDAV Yayını, 1990, s. 125-127.

³⁶ Çarıklı, **a.g.e.**, s. 112.

³⁷ Mücteba İlgürel, “Balıkesir Kongrelerinin Millî Mücadele’deki Hizmetleri”, **Millî Mücadelede Balıkesir**, İstanbul, TDAV Yayını, 1990, s. 181-182.

Kuva-yı Milliye hareketini yönetenlerin büyük çoğunluğunun “sivil kökenli” oluşu dikkat çekmektedir.³⁸

Aslında İkinci Balıkesir Kongresi, kısa sürede Batı Anadolu’da çok geniş bir alanın merkezi olmayı ve Kuzey Batı Anadolu’daki Millî Mücadele yanlısı grupları bir çatı altında toplamayı başarmıştır.

Erzurum Kongresi ile İrtibat Kurulması

Balıkesir ve Alaşehir’de vatanın kurtuluşu yolunda faaliyetler sürdürülürken, 7 Ağustos 1919 tarihinde Erzurum Kongresi, bütün vatani ilgilendiren kararlar alarak sona ermiştir. Nitekim, kısa bir süre sonra da Heyet-i Temsiliye ile Balıkesir’deki Heyet-i merkeziye arasında irtibat kurulmuş, karşılıklı telgraflar ile de yakınlık netleşmiştir. Bu telgrafları burada vermekte fayda olduğu kanaatindeyiz;

“Alaşehir ve Balıkesir Kongresi’ne ıblağını rica ederim.

Garbî Anadolu’nun hissiyât-ı vatanperane ve fedakârânelerinden doğan Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri bütün vilâyet-i şarkiyeye halkı üzerinde pek samimi bir tesir uyandırmıştır. Esasen kalbi kan ağlayan bura halkı bu teşebbüse bütün ruh ve mevcudiyeti ile zahirdir. Hissiyatımızın mezkûr heyet-i muhteremeye ıblağına tavassut-ı âlilerini rica ederim.”

Bu telgrafa Hacim Muhiddin Bey 27 Ağustos 1919 tarihinde verdiği cevabî telgrafta;

“Şarkî Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliyesine,

Balıkesir ve Alaşehir Kongrelerine gösterilen samimi teveccühden dolayı, her iki kongrenin aciz reisi bulunmaklığım hasebiyle bilvekalâ arz-ı şükran ederim. Şarktan garba doğru tevessü eden teşkilat-ı vatanpervaneleri ile, garptan şarka tevessü edecek teşkilat-ı nacizanemizin birleştiği gün, gayesi istihlas-ı vatana mâtuftuşebbüsât-ı nacizanemizin birleştiği gün, gayesi istihlas-ı vatana matuftuşebbüsât-ı vatanperverânemizin en büyük bir bayramı olacaktır. Balıkesir Kongresi hulâsa-i mukarreratını Eskişehir’de Atıf Bey’e gönderdiğim gibi, Alaşehir Kongresi hulâsa-i mukarreratıyla kongreden yazılan mektup ve telgraf suretlerini ihtiva edecek risâle-i matbuayı de yakinen mummaileyhe takdim edeceğim.

³⁸ Mustafa Albayrak, Millî Mücadele Döneminde Batı Anadolu Kongreleri, Ankara, ATAM Yayını, 1998, s.137.

Oradan aldırılmasını rica ederim. Balıkesir, Alaşehir, Nazilli Heyet-i Merkeziyeleri'nin muhassalası olarak kongre kararıyla teşkil edilen Hareket-i Milliye Redd-i İlhak Encümen-i Müdirânı, Garbi Anadolu'nun bir merkez-i mühimmi olacaktır. Şark ve garbın maksad-ı gayesi, istihlas-ı vatan ve temin-i istikaldir. Şark'ın küçük kardeşi garbın ihtiramının kabulünü istirham ederim efendim."

Üçüncü Balıkesir Kongresi; 16 – 27 Eylül 1919 tarihleri arasında, yani Sivas Kongresinin bitmesinden beş gün sonra toplanmıştır.

Kongrede, merkez teşkilatı ve görevleri ile ilgili yönetmelik;

Alaşehir Kongresinde kabul edilen "Harekat-ı Milliye Redd-i İlhak Teşkilatı Yönetmeliği" üzerinde görüşülmüş;

Millî alay komutanlarının ve menzil müfettişlerinin seçimi yapılmıştır;

Encümen-i müdürân üyelerinin seçimi yapılmıştır.

Heyeti Merkeziye yönetmeliği oluşturulmuştur.³⁹

Ayrıca üçüncü kongrede önemli bir mesele de, umumi kongreye gönderilecek delegeleri kongre mi seçecek yoksa kazalar tarafından mı seçilecek hususu olmuştur. Sonuçta, delegelerin kongre tarafından seçilmesine karar verilmiştir.⁴⁰

Dördüncü Balıkesir kongresi, 20 Ekim'de planlanmasına rağmen bu tarihte toplanamamış ve 19 – 29 Kasım 1919 tarihlerinde toplanmıştır. Bu kongreye katılanlar hakkında net bir bilgi yoktur. Dördüncü kongrede alınan en önemli kararlar ise; Memlekette millî iradenin hakim olması ve İzmir'in Yunanlılardan kurtarılması meselelerinin ön plana çıktığını ifade edebiliriz.⁴¹

Kongre ayrıca, halkın heyecanını teşvik ve millî hisleri canlı tutmak üzere bir miting yapılmasını kararlaştırmıştır. Oluşturulan miting heyetinde de görev alanlar arasında Keçecizade Hafız Mehmed Emin dışında, Hamdi, Arabacızade Hafız Mehmed, Vasıf ve Mehmed Vehbi yer almıştır. Miting, 28 Kasım

³⁹ ---, *Anadolu ve Rumeli'de Gerçekleştirilen Ulusal ve Yerel Kongreler ve Kongre Kentleri Bibliyografyası*, Ankara, TBMM Yayını, C 3, s. 40.

⁴⁰ Kamil Su, *Köprülü Hamdi Bey ve Akbaş Olayı*, Ankara, 1984, s. 90.

⁴¹ Su, *a.g.e.*, s. 108.

Cuma günü namazdan sonra Belediye önünde 10 bin civarında katılımcı ile yapılmıştır.⁴²

Dördüncü kongreden sonra, Kuva-yı Milliye kumandanı olarak da büyük hizmetleri bulunan Keçecizade Hafız Mehmed Emin Bey, Heyet-i Merkeziye'nin 11 Ocak 1920 tarihli toplantısında Şeref Tabur Kumandanı olarak seçilerek taltif edilmiştir.

Beşinci Balıkesir Kongresi (10 – 22 Mart 1920): Bu kongreye 64 delege katılmıştır. Kongrenin devam ettiği günlerde (16 Mart) İstanbul'un işgal edilmesi, Balıkesirli derinden üzmüştür. Bunu protesto etmek için 18 Mart günü Belediye önünde bir miting tertip edilmiştir.

Bundan sonraki gelişmeler daha ziyade silahlı mücadele şeklinde tecelli etmiştir. Özellikle Keçecizade Mehmed Emin Efendi, Kuva-yı Milliye'nin fedakar ve cesur kumandanı olarak ön plana çıktığı gibi, maiyetinde millî kuvvetlerle birlikte 15 Mayıs'ta Balıkesir'e döndüğü zaman halk tarafından parlak bir merasimle karşılanmıştır.⁴³

SONUÇ

Sonuç olarak kongreler, yönetim, karar ve halkın iradesini yansıtmaları açısından boşlukta olduğu düşünülen devlete sahip çıkmışlar ve değişen şartlara göre alınması lüzumlu kararları, birer mahalli millet meclisi hüviyeti içinde cesaretle gerçekleştirmişlerdir.

Ülkenin makus talihinin değişmesi yönünde her vatan evladı üzerine düşeni fazlasıyla yapmaya çalışmıştır. Balıkesir ve yöresi de düşman işgal tehdidini çok yakından hissettiği için daha 30 Ekim itibarı ile çalışmalarına başlamıştır. Bazı kırılma noktalarında görev yapan şahsiyetler ya bunun kaymağını yer ya da cefasını çeker. Keçecizade Hafız Mehmed Emin Efendi de böyle hassas bir dönemde bu işin merkezinde bulunan kişilerdendir. Belediye reisi olarak görev yapıyor olması kendisini hem şehirde hem de cephelerde gerçekleştirilecek faaliyetlerin içine bırakmıştır. Hem karar merciinde hem de cephe komuta mevkiinde bulunarak bölgesine ve memleketine hizmet etmiştir. Ancak, mahalli bazı çalışmaların olmasına rağmen, bugüne kadar hakkının verilememiş olması ise bir talihsizlik olsa gerektir. Temennimiz başta

⁴² Mücteba İlgürel, a.g.e., s. 169.

⁴³ Mücteba İlgürel, a.g.e., s. 229.

Alacamescit toplantısı ile bayraklaşanlar olmak üzere, muhtelif bölgelerde görev yapanların da bir vesile ile anılmalarının sağlanmasıdır.

KAYNAKÇA

- (Akpınar), Kerim Kani, “Keçeci Hafız Mehmed Emin Efendi”, **Kaynak**, S 37, 1936.
- _____, **Anadolu ve Rumel,’de Gerçekleştirilen Ulusal ve Yerel Kongreler ve Kongre Kentleri Bibliyografyası**, Ankara, TBMM yayını, C 3.
- Akarıslan, Mediha, “Millî Mücadele Döneminde Balıkesir’de Kamuoyunun Oluşması ve Heyet-i Merkeziye Karar Defteri”, **Atatürk Yolu**, Ankara, V/17 Ocak 1996.
- Akıncı, İbrahim Ethem, **Demirci Akıncıları**, TTK Yayını, Ankara, 1978.
- Albayrak, Mustafa, **Millî Mücadele Döneminde Batı Anadolu Kongreleri**, Ankara, ATAM Yayını, 1998.
- Arıkan, Zeki, **Mütareke ve İşgal Dönemi İzmir Basını (30 Ekim 1918 – 8 Eylül 1922)**, ATAM yayını, Ankara, 1989.
- Aydın, Ayhan, “İzmir’in İşgali Sırasında Balıkesir”, **Millî Mücadelede Balıkesir**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını, İstanbul, 1986.
- Baykara, Tuncer, **Türk İnkılâp Tarihi ve Atatürk İlkeleri**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2006.
- Bolak, Ahmet Aydın, “Balıkesir’de Kuvâ-yi Milliye Çalışmaları (Balıkesir Hey’et-i Merkeziyesi)”, **Millî Mücadelede Balıkesir**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1986.
- Bolak, M. Vehbi , “Kuva-yi Milliye Hareketi Nasıl Doğdu? Nasıl Büyüdü ve Kuva-yi Milliyeciler Nasıl Çalıştı”, **Millî Mücadele’de Balıkesir**, TDAV Yayını, İstanbul, 1990.
- Çantay, Hasan Basri, **Kara Günler ve İbret Levhaları**, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul, 1964.
- Çarıklı, Turgut, **Babam Hacim Mühittin Çarıklı**, (Yayına hazırlayan; Y. Hakan Erdem), Boğazici Üniversitesi Yayını, İstanbul, 2005.
- Hatipoğlu, Fevzi, “Hâtırat”, **Balıkesir Postası**, 22 Mart 1945.
- İğdemir, Uluğ, **Biga Ayaklanması ve Anzavur Olayları (Günlük Anılar)**, Ankara, TTK Yay., 1989.

- İlgürel, Mücteba, “Balıkesir Kongreleri”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C V., İstanbul, 1992.
- İlgürel, Mücteba, “Balıkesir Kongrelerinin Millî Mücadele’deki Hizmetleri”, **Millî Mücadelede Balıkesir**, İstanbul, TDAV Yayını, 1990.
- İlgürel, Mücteba, **Millî Mücadelede Balıkesir Kongreleri**, ATAM Yayını, İstanbul, 1999.
- Kayhan, İlker, **Keçeci Mehmet Hafız Efendi ve Soma Cephesi**, (Basılmamış Lisans Tezi), Balıkesir, 2004.
- Özdemir, Zekeriya, **Balıkesir Bölgesi’nde Millî Mücadele Hareketleri**, Ankara, 1997.
- Özer, Fuat, **Millî Mücadele’de Balıkesir**, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul, 1998.
- Su, Kamil, **Köprülü Hamdi Bey ve Akbaş Olayı**, Ankara, 1984.
- Şimşir, Sebahattin, “Balıkesir’in Misak-ı Millî Kahramanlarından ihmal Edilmiş Bir İsim: Belediye Reisi Keçeci Hafız Mehmed Emin Efendi ve Hatıraları”, **Yeni Türkiye**, S 93, Ocak – Şubat 2017.
- Turan, Şerafettin, “Kurtuluş Savaş’ında Kongreler”, **Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Semineri Seminare Sunulan Bildiriler**, TTK Yayını, Ankara, 1975.

